

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Sped. in abb. post. 7. gruppo
Poština plačana v gotovini

List izhaja z vsemi potrebnimi dovoljenji videmskih oblasti.

Il giornale si stampa col permesso delle Autorità della provincia di Udine.

UREDNIŠTVO in UPRAVA v. Mazzini, 10, Videm-Udine
Naročnina: letna 350.— lir, 6 mesečna 180.— lir

Leto II. — Štev. 22

Lit. 15.—

VIDEM, 31. JULIJA 1951.

Oživimo mirovno pogodbo Ne samo živini, ampak tudi ljudem je treba izboljšati bivališča

Italijanska diplomacija je začela v zadnjem času akcijo pri Združenih državah Amerike, Angliji in Franciji za revizijo mirovne pogodbe. Hoče namreč, da bi ta mirovna pogodba, ki v bistvu nikakor in ničesar ne veže Italije, bila tudi uradno razveljavljena. Lahko bi se vprašali, kakšen pomen naj ima tak čisto formalen postopek. Vendar pa danes nečemo govoriti o tem, ampak o našem položaju v zvezi s tem novim dogodkom in z argumenti, s katerimi Italija skuša opravičiti svojo zahtevo.

»Kako naj bodo Italijani zares dobri in zvesti zavezniki tistih držav, ki hočejo ostati še naprej v položaju zmagovalca in hočejo diktirati svoje zakone?« Tako se sprašujejo pri zagovornih zahtevah za revizijo mirovne pogodbe. Zagovorniki imajo svoj prav, ker človek ne more biti istočasno suženj in svoboden. Toda isti razlogi morajo biti veljavni še v večji meri za prebivalstvo v Beneški Sloveniji; kako morejo zahtevati od teh ljudi zvestobo in privrčenost italijanski državi, kadar ta postopa z njimi slabše kot s sužnji in jim zanika vse pravice, hoteč jih samo izkoriščati z davčnimi bremenami v mirnem času in kot alpince v vojni?

Za izvedbo mirovne določil

Naj se le sproži revizija mirovne pogodbe; preden pa bodo pregledali in spremenili mirovna določila, je treba pregledati in proučiti, kako so bila doslej določila izpolnjena. Ko se bodo zbrali pri skupni mizi ameriški, angleški in francoski zastopniki ter jim bodo sedeli nasproti Italijani, tedaj naj jih vprašajo, kakšna jamstva so bila dana za priznanje slovenske narodne manjšine v videmski pokrajini.

Sedaj ni več časa za debato o tem, če ta manjšina obstaja ali če se jo lahko smatra kot neko narodno manjšino, kakor s fino sofijsko skušajo prikazati

Macchizvellijevi pravniki. To je dejstvo, s katerim mora vsakdo računati in ki je razvidno tudi iz časopisnih polemik, kljub vsemu potvarjanju dejanskega stanja. Toda če je leta 1946 italijansko časopisje odkrito priznalo obstoj Beneške Slovenije, danes nikakor neče več rabiti tega izjava. Pač pa govore samo o «italianissimi» dočinah Nadiže in Tera, obenem pa priznava, da prebiva tu ljudstvo, ki je slovenskega izvora in se pri tem niti ne zaveda svoje smešnosti. Posledica naše borbe pa je bila, da se je polemika, ki so jo hoteli prvotno omejit samo na Nadiško dolino, razširila tudi na Tersko dolino.

V tej polemiki so Italijani priznali, da je raznarodovalna politika povzročila spremembe v značaju slovenskega prebivalstva, ki je prišlo leta 1866 pod Italijo. Brez dvoma je ime ta politika svoj doleden učinek, vendar je gotovo, da se ji

Pri nas tako, v Trstu drugače

Ne obstoja nikakršna slovenska narodna manjšina, ker je ta dežela in njeno prebivalstvo pod Italijo že izza časa Beneške Republike. Tako trdijo.

Zgodovina pa nam pove, da je bila ta dežela prej pod Avstrijo in potem je prišla pod Italijo. Ista italijanska propaganda govori, zlasti kadar se razpravlja o Trstu, da so Avstrijci podpirali slovenski življenjski škodo italijanskega. Pri tem se moramo vprašati: če je Avstrija v resnici bolj podpirala Slovence na škodo Italijanov, potem ni lobenega dvoma, da so smatrali tudi beneške Slovence vedno kot Slovence in da so tudi podpirali njihov razvoj in ohranitev njihovega narodnega značaja. V tem primeru je izven vsakega dvoma, da ni mogoče govoriti o italijanstvu te dežele in njene prebivalstva že iz časov Beneške Republike, če pa so te ljudi še leta 1866 smatrali kot Slovence in podpirali njihov razvoj v tem smislu. Če pa hočemo smatrati trditve o favoriziranju slovenskega življa od strani avstrijskih oblasti kot netočno, potem lahko ugotovimo, da je bila Beneška Slovenija potrjena italijanskemu vplivu že iz časov Beneške Republike in so jo raznarodovali tudi ko je bila pod Avstrijo. V tem primeru pa ne moremo trditi, da je Avstrija podpirala Slovence na škodo Italijanov v Trstu, ker ne more biti veljavna in enem mestu nek gotov princip, medtem ko je v istih pogojih in ne daleč od tu veljavna popolnoma nasproten kriterij.

Ta ugotovitev nam jasno pokaže, kako neumestni so italijanski argumenti, s katerimi hočejo doseči svoje nacionalistične cilje; ti argumenti ne temeljijo na kakršnih principih, ampak na navadnem oportunističnem in jih temu primerno menjajo po potrebi.

V resnici Avstrija ni favorizirala slovenskega življa na škodo italijanskega, kar lahko ugotovimo tudi v Beneški Sloveniji, ker je smatrala bolj nevarno narodno prebujenje Slovanov, kot pa narodno prebujenje Italijanov v okviru svoje države.

Če bi v resnici ne bilo tako, bi Italija leta 1866 ne prišla na Sočo, ampak bi se ustavila na Livenci. Furlanska dežela, ki leži med tema dvema rekama, ni namreč imela italijanskega značaja, ker prebivajo v njej samo Furlani, ki jih lahko smatramo kot zmes slovenske, nemške in ladinske krvi, z lastnim jezikom, lastnimi šegami in navadmi in katerih značaj je vsekakor mnogo bolj sličen avstrijskemu in slovenskemu, kakor pa italijanskemu. Poleg Furlanov žive v tej deželi še Slovenci in posamezni Nemci, ki so bili takrat mnogo številnejši, kot pa so bili Italijani.

Vendar pa dobrodušna avstro-ogrška monarhija ni imela namena, da bi s svo-

ni posrečilo popolnoma potvrditi dejanskega stanja. Vendar pa ti ljudje ne govorijo o tem, kakšna je njihova politika v teh zadnjih letih. Tu pa je tista dolna točka; brž ko je Italija videla, da ni več vezana na določila mirovne pogodbe, ker je s pristopom v zapadno interesno sfero računala na podporo Amerike, Anglije in Francije, je začutila ne samo možnost, ampak je smatrala tudi za dolžnost, da začne ponovno z radikalno šovinistično politiko postopati nasproti prebivalstvu v Beneški Sloveniji. Pri tem ji služi kot opravičilo fraza, da se lahko udeležijo obrambe zahoda samo to, kar je italijanskega. Če bi dovolili svoboden razvoj slovenske manjšine, bi za te politične može pomenilo prenos zapačne obrambne linije na italijanski narodni teritorij.

Podobnih sofijskih in napačnih trditve, ki so jih skovali v ta namen, bi lahko našli zelo mnogo.

jo upravo raznarodovala beneške Slovence in je prepustila to vlogo času. To velja toliko za nas, kakor za Trst.

Sele z letom 1866 se je začelo načrtno raznarodovanje, ki ga je fašizem pojačil in ki ga z vso skrbjo nadaljuje današnja vlada, pod pretvezo obrambe zapadne civilizacije v družbi ZDA, Anglije in Francije.

Če se bodo torej kdaj zbrali zastopniki teh držav za revizijo mirovne pogodbe, naj ne pozabijo spomniti Italijanov, kako je nekoč Viktor Emanuel II. izjavil, da ne more preslišati »bolestnega krika« tistih italijanskih dežel, ki so še pod tujim jarmom. Prav tako bi oni ne smeli preslišati danes, ne samo krika bolesti, ampak tudi krika suženjstva in bede, ki prihaja do njihovih ušes iz »italianissimi« dolin Nadiže in Tera.

Sadjarstvo v našem gospodarstvu

Po dve sto prebivalcev na vsak kvadratni meter je, če računamo samo rodovitno zemljišče in odštejemo tisto, ki je popolnoma neplodno, vsekakor malo preveč. To je vzrok zakaj nočejo podzveti v Beneški Sloveniji nikakih iniciativ za izboljšanje kmetijstva, ki bi lahko omogočilo tudi izboljšanje življenja.

»Izven teh gora, v ravnini, kjer obdelujejo zemljo s plugom, kjer je podnebje boljše, ali pa v rudnikih in po tovarnah po raznih deželah sveta, je rešitev življenjskega problema prebivalstva z gora.«

Tak način govorjenja je neutemeljen, ker v nobenem primeru ne moremo računati za vse kraje enako gostoto prebivalstva, čeprav samo na obdelovalno zemljo. Pri gotovih pridelkih je potrebno namreč mnogo manj dela, kakor n. pr. pri pridelovanju pšenice in koruze. Drugi pridelki pa zahtevajo več delovnih dni za obdelavo enega hektarja. Če je n. pr. en hektar posevke s pšenico ali koruzo v normalnih razmerah potrebnih manj kot 100 delovnih dni za vsa dela, ki so v zvezi s tem pridelkom, od setve pa do žetve, je za druge pridelke, zlasti za industrijske rastline, potrebnega mnogo več dela za posamezni hektar. Pri pesi potrebujemo n. pr. 800 delovnih dni za ha, pri konoplji 1.200, pri sadovnjaku okrog 2.000 in pri pridelovanju tobaka preko 3.000.

Tako je torej dana možnost, da lahko na majhnem prostoru živi in dela večje število ljudi, kadar pridelujejo takšne industrijske rastline.

Ni nam znano, če so v naših krajih ugodni pogoji za pridelovanje sladkorne pese, konoplja ali tobaka, ker bi bilo v ta namen potrebno napraviti poizkuse, pri

Ne moremo reči, da imamo letos lepo poletje, ker je vreme izredno muhasto in občutijo te njegove muhe poleg pridelkov tudi ljudje. Med enim in drugim oblakom pa včasih le pripeka sonce in to je dovolj, da se je tok letoviščarjev usmeril tudi v gorske doline Beneške Slovenije, ki so postale cilj videmskih in tržaških turistov, zlasti sedaj, ko jim je meja zaprla pot v druge dežele.

Pri tem ne gre vedno za ljudi, ki prihajajo zjutraj s kakršnimkoli prometnim sredstvom in se na večer zopet vračajo domov, ampak so med njimi tudi taki, ki bi se radi ustavili za več dni, da bi prebili poletne počitnice v miru in si okrepili telo in duha med zelenjem gozda in bleščavo belino gorskih vrhov in hudournikov. Ovara pri tem pa je pomanjkanje prenočišč.

V Karniji imajo ljudje navado, da dajo poleti svoje hiše v najem letoviščarjem, sami pa prenočujejo v bajtah. Na ta način imajo tuji gostje možnost, da dobijo poceni hišo, kjer lahko prenočijo s svojo družino, medtem ko bi bilo prenočevanje v hotelih zanje preveliko breme. Pri nas bi se ta problem teoretično lahko še lažje rešil, ker je v poletnih mesecih okrog 90 odst. mož z doma, na delu v gozdovih, ali pa so šli za sezonskim delom v tuje dežele. Tudi ženske odidejo deloma k živini v planine, kjer prebijejo na pašnikih vse poletje.

Na ta način ostane po vaseh le zelo malo ljudi in še ti so skoro vedno odsotni od jutra do večera, ker imajo opravka s senom in si nesejo s seboj tudi hrano in pijačo za ves dan.

Hiše so torej prazne in na razpolago tistim družinam, ki želijo prebiti svoje

poletne počitnice, ali svoj dopust v gorah. Vendar nikomur ne pride na misel, da bi šel stanovat v takšne hiše, ker so skrajno neprimerne za bivanje. »Prihajamo sem, da bi se odpočili in da bi skupaj z našimi otroki okrepili svoje zdravje, ne pa da bi ga v takšni vlagi še poslabšali«, tako pravijo ti ljudje, ko si ogledajo naše domove. Priznati moramo, da imajo prav, ker so bile hiše v Beneški Sloveniji zgrajene pred več kot 50 leti in seveda po tistih zdravstvenih predpisih in gradbenih možnostih, kot so bile takrat običajne. Prilicije je na eni strani na pol v zemlji zaradi strmega brega, na katerem je zgrajena hiša. Posledica tega je velika vlaga prostorov. V novih hišah imajo v teh prostorih klet in drvarnico, po starih zgradbah pa imajo v prtiličju kuhinjo in včasih celo spalnico.

Higienski prostori sploh ne obstajajo in mnoge družine se v ta namen poslužujejo hleva, ki stoji poleg hiše. Seveda se s tako rešitvijo tega problema ne zadovoljuje noben turist ali letoviščar. Zelo pomanjkljivo so urejene tudi greznice in gnojšča, ki se nahajajo med eno hišo in drugo in so popolnoma razkriti. Iz njih teče gnojnica, ki ob lepem vremenu kvari zrak, ob deževnem pa se meša z dežnico in teče v potokih po slabih vaških poteh.

Pod takimi pogoji je absolutno nemogoč razvoj turizma po dolinah Beneške Slovenije.

Zato je nujno potrebno, da se odpomore tem pomanjkljivostim in da se poskrbi za izboljšanje stanovanjskih hiš zaradi domačega prebivalstva, ki ne more še nadalje živeti v prostorih, ki so slabši od hlevov za živino. S tem bomo preprečili poslabšanje zdravstvenega stanja prebivalstva in ustvarili boljše pogoje za razvoj turizma.

Letos je bil razpisan natečaj za izboljšanje hlevov in senikov. Vsekakor hvalovredna pobuda, čeprav bi lahko pripomnili, da je bil rok za prijavo prekratek in da so premalo poskrbeli, da bi zvedeli za to podporo tisti ljudje, ki bi se lahko z njo okoristili. Tako bo zelo malo kmetov, ki bodo lahko izrabili to pomoč. Upoštevati moramo namreč dejstvo, da sedaj mnogih moških ni doma, da bi lahko odločili o kakršnih novih gradbenih delih in je tudi rok za dovršitev takih del prekratek. Ljudje imajo namreč samo v zimskih mesecih čas in možnost zbrati material, ki je potreben za taka dela in ga znesti na kraj gradnje.

Vsekakor bi bilo dobro, če bi oblasti uvidele potrebo in razpisale podobno pomoč tudi za izboljšanje stanovanjskih hiš. Že sam človečanski čut in pravica zahtevata tako delo, ker bi nikakor ne smeli zanikati ljudem tistih ugodnosti za izboljšanje stanovanj, ki jih nudijo celo živini.

Če bi oblasti podvezle podoben ukrep, bi s tem dale ljudem možnost, da bi se pravočasno pripravili potrebne načrte za izboljšanje stanovanj. Ker gre v največ primerih za dela v notranjosti, bi jih lahko izvedli tudi v zimskih mesecih, ko ni mogoče delati v gozdu, pač pa se lahko izkoplje odvodne kanale iz greznice, zgradi razne pregrade ali omete in pobeli sobo, oziroma razširi kakšen prostor ali kakšno okno. Obenem pa bi bil tak ukrep zelo koristen za olajšanje brezposelnosti, ki se najbolj občuti prav v zimskih mesecih.

Prilodnje leto pa bi tako izboljšana stanovanja lahko nudila tudi rešitev problema prenočišč za letoviščarje. Pri tem bi se okoristila tudi davkarja, ki zahteva v takih primerih plačevanje posebne pristojbine.

Občinska uprava in tajniki

Zupani Nadiške doline so zopet predmet javnega zanimanja. Vzrok temu je njihova zahteva, naj bi odložili zamenjavo starih občinskih tajnikov iz Podbovesca, Sovodenj, Grmeke, Dreke in Srednjega, ki jih nameravajo zamenjati z mlajšimi tajniki, kateri so zmagali pri natečaju.

To svojo zahtevo utemeljujejo župani s tem, da je škodljivo zamenjati sedaj, ko so komaj obnovili občinske svete, tudi tajnike, ki so v okviru občinske uprave edini, kateri v dovoljni meri poznajo krajevne razmere in probleme.

V resnici bi položaj ne smel biti tak, če bi bile razmere normalne in bi bili dobri sedanji upravitelji. Toda položaj je v teh krajih še posebno delikaten, ker gre za občine, v katerih živi slovenska narodna manjšina. Zato pazijo, da so tukaj novi občinski svetovalci, ne toliko dobri upravitelji, kot pa dobri patrioti, kar je razvidno iz dejstva, da po dveh mesecih, odkar so prevzeli svoje funkcije, še ne poznajo krajevnih problemov.

Da je naša ugotovitev pravilna, nam kaže tudi dejstvo, da je pobornik te akcije zupan iz St. Petra, ki sicer ni čisto zainteresiran pri tem vprašanju, ima pa veliko zaslugo, da je sedaj poitalijančil svoj priimek. S tem, da se je odpovedal končnemu C pri svojem priimku Birtič, si je prislužil županski stolček v St. Petru in nadzorstvo nad vsemi dolinami.

Zatorej je popolnoma razumljivo, da so v takem posebnem položaju, v kakršnem se nahajajo te doline, samo domači tajniki poznavalci kraja in prebivalstva, ki lahko zadovoljivo podprejo občinsko upravo.

IZ VZHODNE BENEČIJE

KLODIČ

U nedeju 22 teha mjesca smo mjeli par nas sejem sv. Jakoba, ki je patron naše cjerkve u Ljesah. Cjerkvene funkcioni so bile use u Ljesi, zabave pa smo je mjeil u Klodiču. Ljudi nje manjka o ne samuo od naše fare, ampá jih je bluo tud od drugih krajou. Iz Belgije je paršio za sv. Jakob punu djelucu, ki se buodo varnil žej ta tjedan nazat.

ST. LENART

Mi znamo, de naš kamun ima vič ku sedam miljonu debita, ki su bli zapravjeni u cajtu, ki gre od konca uojské do sada. Taka cifra denarja pa nje malo za adan kamun majhan ku je naš, ki njema vič ku 2400 ljudi. Tuo pomeni, de za usakega človeka St. Lenartskega kamuna, péza adan douh za nih 3 taužent lir. Kuo su nardili s tistimi soudi na vjemo an nam nejčuju povjedat. Saj par nas sje pru malo nardilo an še za tuo malo mi bi jali, de soudi, ki smo jih dali za taše an use ta druge reči ki su šle u kamunovo kaso, su bli zadost an bi muorli jih ostati. Statistike nam kažejo, de u ljete 1950 naš kamun je mu vič ku pet miljonu entrat, to če rejč, de u petih ljetih je paršio notre približno nih 25 miljonu lir. Takuo nam daje, de use kupe je bluo zapravjenih vič ku 32 miljonu lir, tikerim damo tud douh, ki je za plačjāt. S telimi soudi bi se lahko nardilo tulku djel, de na bi mjeli potrebe donáš tulku tarpjet za uoziti blago po naših cjestah, ki so slabe an jamaste. U tjem sa vidi, de par nas smo mjeli take ljudi, ki so ministrāl, de njeso znali nucati sude za naše potrebinje an zatuo na smije pozabt ta novi šindik, de ima veliku odgovornost par kamunu, ker lahko pride an dan, de ljudi sa buodo takuo štufāl, de sa ne vje kaj naj misliju. Biti šindik po imenu je lahkoo za usakeha; trjeba pa je znati rjes izpuoniti use kompíte, ki su mu dani kot šindik, a če teha na zna, naj stoji na svojim duomu an pusti redilne kamuna tistim, ki su za tuo buj kopacil.

CEDAD

Ljetošnji tarh u Cedade nje nič razvit, kjer z prodaju dost manj sadja ku druge ljeta. Nediška dolina, posebno Ruonac, so zmeraj furnil čedajski tarh z najljepšim an narbujšim sadjam, a ljetošnju ljetu je močno slaba sadna ljetina. Ze zguodaj na pomlad, ku su drevesa cvétila, je daž pokvaru use, zaki je cvet odpadu pred cajtom, tisto malo kar je ostalo pa je pobila tuča, ki je bla par vič krajah. U Cedad parhajajo targouel sadja popraševat po brjeskah od Ruonca, kjer ta je narbujša suorta brjesk, ki jih u naši provinciji poznamo, saj sadjarji od Ruonca so ušafali diploma na ešpozicijoni u Veroni tu pasanih ljetah, a dosti jih se muorajo uračati prazni nazaj, ker sa ne ušafa na tarhu.

Zavuj slabe sadne ljetine je slab ves tarh, zaki ljudi ljetos majo le malo za prodaj, de bi potlé mohli kupit druge reči za hišo. Par temu se vidi, de ljetos buo par nas slabo živjenje, zaki če nam manjka sadje, njemamo drugih možnoštih za si zaslužiti kajšno liro.

MERSIN

Fred šterimi ljeti su začel djelat cjesto, bi takuo mjela tud naša uas nje žbo-ko za morjeti uoziti svoje pardjele, an takuo bi biu ošparan use tist tud, ki ga mamu pri nošenju brjéman na harbatu. Cjesto su začel djelat na Logu med Stupco an Podbunjesam. Napravljeno je bio le za malo vič ku dan kilometer poti, a potlé so pustili use kupe an še tuo kar je bluo napravljeno je ostalo zapušćeno. Zaki se nje naprej djelalo, na njemo; ie tuo pa vjemo, de sudi za tako cjesto napraviti njesu manjkali.

Naša uas je velika, zatuo bi mjel veliku potrebo po dobri cjesti zatuo, de bi se nam ošparou naš trud, an tud, de bi mohli priti h nam hitro mjedih, babica al veterinar ku jih mamu potrebo. Nje duho od tega, de je adneha kumeta pičiča kača, ku je kosiu traou. Na pomuoč je biu kličen mjedih, ki je muoru priti hor u Marsin od Podbunjesa po nohah, po tistim gradim troju an je po dugim trudu paršu glih u pravim cajtu, de je kumetu dau parvu pomuoč. A ku sje

mjedih uraču nazaj u Podbunjesec, sje zavuj slabe poti zviu noho an takuo tud mjedih, potlé, ki sje tulku maltrou za pomuoč dati bouniku, je óstu bolan. Takuo par nas, ku si buo mjelo potrebo za adneha mjedeha, de bi parnesu pomuoč našim bounikom, sigurno nobedan ne buo tu priti u Marsin, ker vje, de bi riskjeru še svoje zdravje. Zarjes je velika sramota, de u takih modernih cajtah su uasi brez cjest. Mi vidimo, de po mjestah na vejo kaj bi napraul, de bi ljudi buojš hodil; tam jim pometajo, jim škropijo z uodó, de na buo polvarja, usaka jamica je hitru popravljena, nam pa ne dajo niti adne kamnate poti po tikeri bi se mohio z uozom pejati.

AŽLA

Mjesec od tega, u Ažli so začeli popravjat akuedot, ker prej je bjo previč malo uodó. Po vasi sje nardilo škave za postaviti tud nove tube na mjesto ta starih. Tuo djelo se nje pa sistematično napravljalo, na to vižo de bi se hitro končala taka majhana rječ, saj u enim tjeonom bi se lahko u vasi use končalo. Pa nje par nas takuo, škavi, ki su bli prednim mjescom narejeni su še tam, cjesto od kjer pasá akuedot je usa razrita, de sa na muore po nje uozit. Ljudi so naveličani tega an se uprašajo kadaž buo končalo tisto djelo. Če je malo djeloucu naj se jih uzame še, saj jih ne manjka par nas.

Autorita pa na smje pozabit, de je trjeba napraviti fontano tud u dolnjem koncu uasi an tu borku Sv. Valentina, ker bi bla velika sramota, de bi se pustilo uon ta dua kraja. Saj ljudi so zaposili an napravili ešpost kamunu an provinciji an šperaju, de na buo trjeba drugeha napraviti za mjeti uodó, ki par nas ju dajejo tud po raunim.

MAŽAROLA

Med uojské Njemci, ku so djelali rastrelament pruoti partizanom, so strejali u našo uas s kanoni an so tud koplili naš turan. Par temu so koplili še ta srjednji zuon, ki ha njemso mohli vič nucat. Takuo, pred mjeseci, naš kapelan je decidu nesti tu Uidem zuon u fonderijo za ga zlit an nardit noveha. Za to djelo opraviti je koštalo 264 taužent lir, to bi ble 3 taužent za usako družino. Zuon, tej ki te se čiuo, buo parpravjen za parve dni augusta an njega nauguracijon jo buodo nardili na peteha prihodnjeha mjesca. Ljudi so se želeli, de bi zuon biu pront u nedeju 22 teha mjesca, ku so mjeli šegro od Sv. Marije od Karuina, a fonderija Broili tu Uidme nje morla nas kontentati. No pravejo, ki za nauguracijon noveha zuona no če priti use autoritadi, no videmski škof. Koj judje no se lamentaju, ker so mjeli velike stroške par temu, saj par nas za zaslužiti tri taužent lir, nje takuo lahko ku pohledamo, de usi naši možje so prez djela.

JAJNIK

Letos njemamo šuš, zaki skoraj usaki dan je buo an zatuo bi usaki človek jau, da na manjka nikamar uodó. Par nas pa nje takuo, ljetos mamu uodó takuo zmjerjeno ku usakdanji kruh. Mježnar naše uasi, ki ma inkarik za gledat na uodó an ima zatuo kjuč od fontane, nam muora usaki dan zmjeriti uodó, zaki je navarno, de ostanemo prez nje. Ceprú je usaki dan slaba ura. Pri tjem tarpimó usi an tud naša žvina, ker blizu naših hiš nje druge uodó, de bi mohli gonit napajat.

Pred nekej ljet je biu nardit prožjet, de bi se popravil naš akuedot an sje tud začelo djelat nekej, a use tuo pa nje nič pomahalo, sudi su se špendal, uodó mamu pa manj ku prej. Temu su krivi tisi, ki su takrat djelo uodili, zaki njeso znali ušafati ta prave guašte od akuedota, ker je bio use napravljeno previč povaršno. Trjeba je, de se tako rječ hitro popravi, an ne de se buo čakalo, de ostanemo pru brez kapljice uodó. Naša uas je visoka 560 metru u hribu an par temu mamu velikeha truda za živjet, kaj buo šle, ku buomo ostali prez uodó, ki ji je usak dan manj? Miništracijon kamunal naj poškarbi, saj plačujemo za dosti velike taše za mjeti pravicu, de se nam prej ku pride zima da uodá, ki smo ju tulku potrebnji.

Prauca s Rezje

U tistih cajtah, ku su gor po Kanine stale u hostah anu jamah »divje babe«, su živili u Stolbici u adni samotni bajti dan star mož an na žená. Njesta mjela pru nič za živiti; poljéte sta hodila okú prosit; pozime pa sta sedjela u svoji bajti an jedla tuo kar so jim dali dobri judje za boho ime. Adneha zimskeha zvičera, kar ne zunah sjala luna, sta ta dua stara sedjela par marzlemu ohnjíšču an se pohouarjala, ki naj nardita, de neumérjeta od lakote, kjer u tjem mrazu njebo muóči jiti uon s hiše an še dobri judje so nanje pozabili. Ku sta itáko oba dua bla pouni skarbi, sta use na adankrat čuli, de nekaj tuče na urata. Mož, na pou zmarnjem, e hitro ustau an šou odpjerat urata an u hišo ne stópila na ljepa žená, usa tu bjelo oblječena an ne mjela douhe čarne lase. »Pod cknom sam poslušala kej sta houorila an itáko sam zvjedala za uaso veliku mizerju. Jaz sam divja baba s Kanina an čem vam pomahati, kjer vjem, de ste stari an potrebnji pomuoči. Izpounila vam buom tri želje, tuo kar se izberite«. Hitro potlé, ku je tuo povjedala, je žej stran zgnila an ta stari njesu mjel cajta ju zahualit. Oba staréka so bli sadá kontent an žej u njeu hlavi su djelali kont, kuo jim bo divja baba s Kanina sadá pomahala an takuo ne bodo vič tarpjeli lakote. Žena je hitri snjetila o binj an itáko su se začeli hret. Harkuota je adnemu an druhemu dobro djelala an sadá je žená starka pohledala na žerjavico an uzdihnila: »Kuo bi mjela sadá dan krampjer an bi ha spekla na tjele ljepi žerjavici, ker sem tulku lačna«. Hitro potlé, ku je tisto rječ jala, žej je dou po napl prlétu pru na žerjavicu ljep debú krampjer. Oba dva sta kar ostala od začudenja; ku se je mož zavjed, de je ta párva željá ežaudila, je začeu klet suojo ženó, zaki nje prej pramišila kaj houori. Jau ji je: Zaki njesi jala, de bi ti krampjer parlétu kar narauo u tiste?« An glej, hitro potlé, ku je mož tista besjede jau, je po napl parlétu druh krampjer, ženi narauo u usta. Žená je začjela krampjer hrústi an ha požderjat, ha uon z ust pluvát, a krampjer je nimar u ustih ostu an skore bi se zadušila, de nje njemu mož jau trenče želje, de bi bla žená liberana krampjerja. An rjes, dobra »divja baba« je ežaudila še trenčjo željo, ku je obječala.

BREZJE

Tu naši uasi smo na use zadnje se usi spravili an nardili hóre naš lokal, ki on če sarvijati za mlekarno, ki od sadá ju njemso šnje mjeli an za konzumno koperativu. Velika hiša, ki ne ba zgrajena, smo jo nardili tu tri mjesce z našimi fadjami. Par kupanju materijala, smo usi dali tu proporejon tekaj reči, ki par nas to se pardjela. Ki e dau darua, ki ser al špuojho, ki uohouje. Intant te se nardilo. Če smo bli čakali pomuoč governa ali ad Uidme, naša mlekarne ne tjela beti šnje za narditi, zaki z obečianjem, tej ki so uajeni naši governanti, to se ne nič nardi. Oni so dobri koj za se pohualiti, ki so nam dali tuo an druhe, ki mi smo najboj te fedeli judje, ki mi smo dobri »Taljanici«. A kar to koventá za nam kej dati, no ne čujejo, takrat no djelajo uho de marčedant an no djejo »faremo, daremo, procureremo«, intant stujta kujeti. Teha smo žej uajeni od kar smo pod Talijo an če smo bli čakali, ki no nam kej nardita, ne vjemo kam smo teli priti. Ejtakó te bo za malin, za luč an za dosti družih reči, ki nas governo on se huali, ki e nam naredu pótem, ki smo mi muorli sami se lošti an dati use potrebinje za mjeti. Za novo laterijo, ki smo se jo nardili, smo čakali, ki on governo nam dej, tej ki na leč pravi 37 par cent kontribuda, za morjeti s tjem se pomati za kupiti impreštarijo tej, ki so kotli, škrematricia an druhe, a fin do sadá dni kontribuda njemso šnje vidali. Mi ve vjemo, ki od governa ne bomo jeli nič, a mlekarne na se če narditi use adno saj smo se ložli usi kop, za morjeti še tuo kupiti. 62 soče od mlekarne, magar, ki to nam koštej se usarsati še te tik

ZA NAŠE DELO

Kakuo se izbuojša slabo senuo

Dosti krat se zgodi, de sta pravič pozno kosili travo an zatuo je vaše senuo zgubilo use ridilne soštanice, zaki je bla pospraujena le suha slama, sjenne an use kar je dobreha u senu sje zgubilo. Mi pa uam buomo donáš povjedali, kaj se muora nardit, de se buo zbuojšalo tako senuo, de ga buo žvina useadno rada jedla. — To je rjes, de žvina ima u sebi take fermente, de preméje tudi celulozo an slammate soštanice toda če dajemo kravi tako senuo, nam buo dala dosti manj mljeka, se na muore zridit an tud ga nejče rade voje jest. Če uše senuo je zgubilo tiste soštanice, se muora ha zbuojšati. Za tuo nardit nje nič teškoo. Med senuo se pomješa pa naj buo u seniku ali kopah na usak kuintal tri stuo gramu soli (dan kilo za usake tri kuintale sena). Žvina buo tako posćjeno senuo rada jedla, pa čeprú je od sonca ožgano al slabo posušeno an špenda se pru malo.

Zakaj se vinjike sušiju

U dosti krajah su jal, de kumeti se lementaju, de su se posušile vinjike potlé ku so rasle žej dua al tri ljeta. Vinjike se začneju sušiti maja mjesca an u tjeml cajtu su žej popounoma suhe. Sigurno sje tisti kumet, ki se mu posušiju u poljetnim cajtu vinjike, an tuo se dosti krat vidi pru par nas u hribih, žej močno interesou, de bi vjeđu zaki. Nje dougo ljet od tega, ku su u Taliji skopril teha škodliuca, ki sušiju vinjike. Tuo je adna »larva« od hrošća, ki se mu pravi tud »kusona«.

Par nas je svjet kamenjast an kla larve njemaju kaj jest. Ku se usadi mlada vinjika, vi sigurno dobro pohnojita okuoli koranin, de bi ljeuš rastle. Sadá pa pride tisto hudo; larve od hrošća, ku čujejo u svoji bližini hnuoj, se hitro premjejo mladih korenin, an u plantonu, an ga počas grizejo an ga učasih pru podjedó. Larva nuca tri ljeta, de postane hrošč an u tistim cajtu lahko popounoma uniči korenine an tuo je uzrok, de se vinjike posuše po dve al treh ljetih.

Kaj je trjeba napraviti? Se muora ni-

mar gledati use vinjike an če se vid, de su tikere slabe, de ne rastejo dobro, ste sigurni, de je je pod njo larva, u časih jih je cjela kova an te lahko uničijo cjeu ronk. Zatuo vam porémó, de takrat ku se sadi mlade vinjike, potresite po hnoju malo »karburu di kalce« al pa »kalcio-cjanamide«, ker tuo preganja hrošćove larve. Par tem pa je trjeba hiedat, de sa za matrese previč tiste soštanice, ker žge an bi lahkoo škodovala koraninam. Za dosti je, de se samuo malo špolverá, a ne pru blizu koranin an vidali buoste, de buodo potlé vinjike ljepo rastle, nobena vič sa ne buo pošušila.

Kaj buomo djelali na vartu an njivi

U telih cajtu razdrejeju use sjemana. Njivi su use pune pjevjala zatuo za muorata poruti an tuo naj se nardi prej ku sjeme od pjevjala razdreja. Če se pjevju previč cajta pusti na njivi, sjeme pade proč an si se ankrat zaseje. Tud druga sjemena je trjeba tale mjesec pobrati od vartu an njiv. Pri pribiranju dobro gledajta, de buoste zbrali narbujšje sjeme, ker samuo od tega sjemana lahkoo se troštamo dobrega pardjela.

U parvi plovici mjesca avošta je cajt,

de se seje jesensko korenje an zimsko špinačo. Prej ku se sadi, dobro pohnojite zemjo, narbuoš je hljeuski hnuoj. Vartne rastline naj buodo nimar ljepo opljete an ne pozabite, de sa ne smje pljet ku je zemja mokra, tuo se djela le ob suhim uremenu.

Za tiste ki kupiju sada prasca

U Benečiji nobedan kumet ridi semeniskih prasci, ker je reja previč draha an zatuo kupujejo usi na Laškim u tjeml mjescah žej malo odraščene prasce, ki su potlé dobri za ubit okuoli pusta. Ku kupite prasca, ga ne kladejte kupe z druhimi prasci, če jih imate žej u kozletu, ampá ha muorate za vič cajta zaprjeti sameha, zaki na vjeste če je zdrau. Če vidita, de prascu je paršu rosin ali kuga, muorata preca klicati veterinarja, de buo zdravu bouni živali. Najvič se širiju hude živinske boljezni pre zavuj tehá da kumeti na kličuju hitro veterinarja, za uzeti use tiste provedimente ki jih kor.

temu ne smjemo uzabiti, ki bi mjeli intereš forniti koperativno djela z usemi rečmi, magar narditi dan douh. Počas, z našim djelam čemo ej mi plačati use špeže, ki no se bojo nardile. Prešident no konsej miništracijon naj se zauzamejo te kompít, za morjeti lošti koperativno tu kondicijon za uzeti hóre djela še velike, ker djelouske roke par nas to ne manča, saj so možje, ki so doma usi dižokupani.

BRDO

PODBRDO — Rédoč názad od segre Flajpanjena, Batoja Asunta ne spadla ta pot dan kras, no ne mária. Drugi dan su acbriédli nu s permesam autoridade su ju parnešli ta par hiši, nu srjeda so jo podložil pod zemjo. Par funeralih so bli tekáj judi, kuj to jih je do nedelje ta par majši. Ne mjela 60 ljet nu na pusti dan sin tu Merike, nu dan sudat.

BRDO — Ta na našu uas e mar 17. luja Siniko Lodoviko ki e meu 75 ljet.

SEDLIŠCE — 16 luja e mar Mikotis Peter star od 76 ljet.

Na dan 21 teha mjesca e umar 22 ljetni Leonard Fabrin taz naše uasi. Ubohi sin te bi vitima ne velike dizgracja, ki ne mu točala tu Kokáve blizu Trbižu, kjer e se dan dan pejou za iti sječ sjenno tu neke senožeti, ki jih ima u tjem krajah. No zvečar, kar te šlo sonce zad an te šlo pruoti noči, Fabrin e uzeu suojo bicikletu za priti tu Trbiž. Po poti, ki e šou, dan automobil, ki mu je šou pruoti, e ha abaljou na to modo, ki bohi sin o nje vidou poti, itáko e šou finišauat uos póti an spadou tu patók, ki e bi par poti, visok več koj 15 metre. Judje, ki so čuli njega klice na pomuoč, so ha pobrali od patoka an prokurali ha pejati hitro tu špetau tu Humin, kjer so mu dali use kure za morjeti ha rešiti od smarti. Ma mladi sinu njeso vejale kure, ker njeha kondicijoni so be hude an po nekej dni strašnim tarpenju e umar.

Odgovorni urednik: TEDOLDI VOJMIR
Tiskala: Tiskarna Lucchesi - Gorjca
Z dovoljenjem videmškega sodišća št. 47